פרי הארץ — וירא

במדרש פתח רבי יצחק נפחא כתיב "מזבח אדמה תעשה לי והעלית עליו וכו", אדם עושה מזבח וזובח עליו עולות ושלמים, נאמר עליו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך, אברהם אבינו שזבח את עצמו לא כל שכן, שנאמר "וירא אליו השם". ויתפרש הענין בהקדים תרין תמוהי דמדכר דכירי המפרשין, א' למה הוזכר נסיון העקדה על שם אברהם ולא הוזכר הנסיון על שם יצחק שמסר את נפשו אליו יתברך, וכפירוש רש"י ז"ל אחר הדברים, הם דבריו של ישמעאל עיין שם, והשיבו יצחק שימסור את עצמו על שמו. ב' למה לא הוזכר במקרא נסיון אברהם באור כשדים.

אבל הענין ידוע מאמרם ז"ל כל הגדול מחבירו, יצרו גדול ממנו, ואמרו יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, אלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו, שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו וכולי, והנה מאמר בעל עקידה על פסוק "אעשה לו עזר כנגדו", יש שההתנגדות הוא העזר, שאלמלא התנגדות את זה לעומת זה עשה אלהים, היה ביטול הבחירה שכר ועונש, או לפי דברינו במקום אחר, היה ביטול התענוג כידוע (להיות תענוג תמידי אינו תענוג). או שלא היה יכול לסבול תענוג של השגה אם לא ברצוא ושוב שהוא ההתנגדות, כללא דמילתא לפי ערך גודל ההשגה והעבדות, את זה לעומת זה עשה הביטול ומחשבת חוץ מהיפוך להיפוך, הקטן לפי קטנו והגדול לפי גדלו בכדי שיבא אל העזר הנ"ל.

אבל במה הוא נעזר מנפילתו בהתנגדות ח"ו, העיקר הוא על ידי האמונה הגדולה ופשוטה בלי שום טעם וסברות כלל, שהרי באותה השגה והעבדות שהשיג כבר נפל לשכנגדו. לכן יראה להתחזק באמונה הגדולה ופשוטה בחזקה. וזהו העזר שהקב"ה עוזר לכל אדם בכל יום נגד היצר הרע, בהשפעתו לאדם את האמונה זו להתחזק בו יתברך, ועל ידה יקום על משענתו.

ובזה יתורץ קושית צדיק וטוב לו צדיק ורע לו. שהרי בוחן לבות ה' יודע, לפעמים התנגדות את זה לעומת זה של השגה ועבדות א' שלא יוכל לעמוד בה ולא יוכל קום מנפילתו באותו התנגדות ולהתחזק באמונה כנ"ל, מקדים לו רפואה למכתו להרע או להטיב ועל ידי אותה סיבה תתחזק האמונה. או שההתנגדות עצמה לא תחול עליו בפרך כל כך מחמת היסורים או העוני שהם בעצמם סיבת יראת ה'. וביטול התאות ואמונות הכוזבות.

והנה אחר ידיעתינו באמת שהעבירה והתרחקות מאתו ית' הוא רע ומר ממות ויסורין, שהרי היסורין והמיתה ממרקין העבירות והמה רפואת המכה, ממילא ידוע שהמכה גרוע מיסורי הרפואה. ומעתה צדיק ורע לו, אפשר לומר שהרעה והיסורין המה חובתו ורפואת מכתו שהוא התנגדות עבדותו והשגתו את זה לעומת זה, אולי הוא באופן שלא היה יכול לעמוד נגדם ובנפלו לא יוסיף קום, אם לא על ידי היסורים והדלות שמתיש כח ההתנגדות כנ"ל, וצדיק וטוב לו הוא כי את זה לעומת זה, שכנגד שכלו ועבודתו ודרך הילוכו אינו צריך חיזוק היסורים ובלתם יכול לעמוד כנגדם.

וזהו דבר שאין שום בריה יכול לשער, שהרי כל אחד נכוה מחופתו של חבירו, אבל לפניו יתברך גלוי וידוע, היוצר יחד לבם המבין וכו', וכאמרם ז"ל על גודל העניות של רבי אלעזר בן פדת שהשיבו לו בספיקא קמי שמיא, אפילו על ידי חזרת בריאת עולמות מחדש אולי יתרמי בשעתא דמזוני, והענין הוא כדברינו, שכנגד

השגת רבי אלעזר בן פדת שכלו ועבדותו ההתנגדות מזה, אשר את זה לעומת זה אם אפשר לעמוד כנגדה בלי יסורין, או אולי שאי אפשר להיות אם לא על ידי יסורי עוני.

והנה ניסיון העקידה, הובא במדרשים ורש"י ז"ל, שהיה לו לאברהם להרהר אחר מדותיו, והוא שאמר רבי אבא, אמר אברהם אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך ועכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך. שהוא שינוי רצון אצל הבורא יתברך ח"ו שהוא שורש הכפירה ח"ו, וכן כל הקושיות צדיק ורע לו, היפך מן הראוי והבטחת התורה או שאר קושיות ואמונות הכוזבות, אשר את זה לעומת זה עשה אלהים, נגד כל דביקות והשגת אמיתותו בחכמתו, וכמאמר רש"י ז"ל אצל הנחש היה ערום מכל, ארור מכל, לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו, אבל אברהם אבינו ע"ה עמד בנסיון ולא הרהר אחר האמונה בהשגתו את דבריו יתברך שהמה מהופכים, והתחזק באמיתות האמונה הגדולה והחזקה מרצונו הפשוט יתברך, כי לא מחשבותיו מחשבת השם יתברך ולא דרכיו דרכו, ואינו מבין דבריו ית' והנהגתו כלל וכל הרעות המתדמים מאתו ית' הם טובות אמיתים כנ"ל, וכל דבריו הנראים מהופכים, הכל אל מקום א' הולך, והן המה בלי שום שינוי ותמורה ח"ו, ומה שאין מובן הדבר, רק הוא מכם. שאין שום השגה יכולה להשיג דבריו ית' ופירוש מילותיו, אומרים לרע טוב ולטוב רע וכל שכן שאינו מובן מחשבותיו וכל שכן רצונו הפשוט.

ובאמונה זו התחזק אברהם אבינו ע"ה ולא סמך על השגתו ועמד בנסיון שלא להרהר אחריו ית', כללא דמלתא עיקר הנסיונות הם באמונה, כמאמר לנסותך לדעת את אשר בלבבך, וכל הנסיונות שהיו לאברהם אבינו ע"ה היו על דרך זה, כמו הרעב שאמר בתחלה לך לך ואח"כ מתדמה שינוי רצון בהביאו רעב למקום זה, כפירוש רש"י ז"ל וכן כולם, אבל נסיון המסירת נפש עבורו יתברך אחרי הידיעה כי הוא הבורא, הוא אמר ויהי והוא צוה למסור נפשו ולזבוח עצמו עבורו ית', מי לא ישמע ומי לא יאבה לו ית', אם אמנם גם הוא נסיון, אבל לא לפי ערך אבותינו הקדושים.

וכן קושית העולם אפילו כל דהו, אם הש"י היה אומר לו בעצמו, שיזבח את עצמו עבורו והיה יודע שהם דברי השם יתברך בוודאי היה שומע לו. ולכן לא הוזכרו בתורה שני הנסיונות הנזכרים לעיל. כאמרם ז"ל שלא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם, אבל כח מעשיו הגיד לעמו, כי התורה לעולם עומדת ונוהג בכל דור ובכל אדם על ידי הסתכלותו והתבוננותו במעשה הכתוב בתורה, מדותיו ית' והנהגתו בעולם השפל בחכמה העליונה, ליתן טהור מטמא ומרע טוב, וכל הגבורות הם חסדים, והכל אל מקום אחד הולך, ושורש כולם רצונו הפשוט באמונתו הפשוטה הגדולה והחזקה, ובזה מתמתקים כל הגבורות בחסדים, שהרי באמונה זו נוקב עד התהום ומשלב כל המידות ליחד לאחד ומשם מתברך ונשפע אמונתו ית' החזקה ואחר כך מבין דבריו ית' בהתגלות שאינם מהופכים, כמו שהשיב הש"י לאברהם אבינו שם כפירוש רש"י ז"ל. וממקור הברכות ממילא מתברכים כל העולמות עד עולם השפל ושלשול קטן שבים, וזהו פתיחת רבי יצחק נפחא שאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי כידוע שמלת שם, הוא נוקבא ושכינה ומלת אזכיר הוא לשון זכר, ופירוש בכל המקום שמתייחדים השמות הנוקבא בזכר והגבורות בחסדים אבא אליך וברכתיך, ברכה והשפעה בהשגה והגשמיות ממילא מתברך, ומה שהזכיר לשון אברהם שזבח את עצמו, הוא פירוש נסיון האמונה כנזכר לעיל, הגרוע ומר ממות וזביחה וזהו שאמר וירא אליו ה', בהתגלות והבנת קצת דרכיו ית'.